

„Szociálisan érzékeny dizájn” – A Perceptual Thinkers divatmárka

Merényi Zita Bettina

okl. divat- és textiltervező művész, doktorandusz
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem

Kulcsszavak: Autizmus, Textiltervezés, Ruhatervezés, Szociális érzékenység, Taktilitás, Hiperérzékenység, Presszió, Perceptual Thinkers divatmárka

Bevezetés

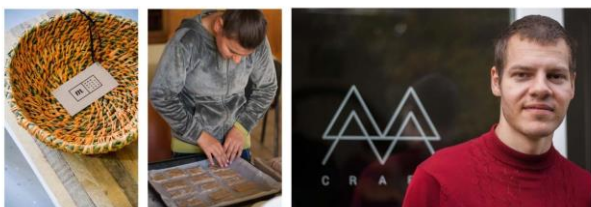
Napjainkban egyre fontosabbá válik az elfogadás és az egyenlőség kérdése. A cikk azt szándékozik bemutatni, hogy hogyan tud egy dizájnprojekt ebben komoly szerepet vállalni és termékein keresztül elősegíteni a különböző hátrányos helyzetű csoportok társadalmi integrációját és a többségi társadalom érzékenyítését.

A *Perceptual Thinkers* (PT) márka olyan szociálisan érzékeny dizájn-vállalkozás, amely az autizmus jelenségét szándékozik bemutatni az öltözködésen keresztül. A márka kollekciói az autizmussal élők különleges érzékelési és öltözködési szokásaiból merítenek, melyek a ruhákon keresztül bárki számára megismerhetővé válnak. A ruha összekapcsol, megérint, kommunikál. Az öltözet képes arra, hogy az ember egyedi igényeihez kapcsolódjon, legyen az specifikus vagy teljesen hétköznapi.

A márka legfőbb eszköze az érzékszervi kihegyezettség, így játékos, stimuláló ingereket, vagy épp nyugalmi pontokat biztosít a ruhákon. Ez a felfokozott érzékelés segít megérteni az autizmussal élők különleges világát és tapasztalatait, továbbá belső irányítóként mutat önmagunk felé is.

Előzmények

A márka megálmodója *Szalkai Dániel*, aki családiag érintett az autizmus jelenségében testvére, *Szalkai Bence* autizmusa által. Édesanyjuk *Szalkai Krisztina* a Miskolci Autista Alapítvány alapító tagjai közé tartozott, ahol 20 éven át ügyvezetőként dolgozott, jelenleg pedig az Alapítvány Kuratóriumában tevékenykedik. Dániel maga is az alapítványnál dolgozik, a MAACRAFT szociális műhely alapítója és projektvezetője, melyben használati tárgyak készülnek autista emberek foglalkoztatásával (1. ábra).

1. ábra. MAACRAFT szociális műhely

Dániel formatervezőként olyan tárgyakat tervez, amelyek – terápiás jellegű foglalkozások keretében – a lakók által könnyen elkészíthetők, továbbá ezeket a dizájn és szociális értékeket közvetítő használati tárgyakat értékesítve, az abból befolyt bevétel a lakóké és az Alapítványé lesz. Az Alapítvány szakmai tanácsadóként segíti a Perceptual Thinkers márka célkitűzéseit.

Szalkai Dániel Perceptual Thinkers néven készítet-

te el diplomamunkáját a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) Formatervező MA szakán 2014-ben, amely 6 db különböző, autizmus által inspirált öltözekekből állt; ezek különleges megoldásai és vizuális hatása nagy érdeklődést és elismerést generált. A Magyar Formatervezési Tanács 2015-ben a diák kategóriában Szalkai Dániel munkáját találta a legjobbnak, valamint 2016-ban a Highlights of Hungary keretein belül a szakmai zsűri a 2015. év legjobb projektjei közé választotta. Dániel 2016-ban úgy döntött, hogy a kollekciót márkává szeretné építeni, amihez társalapítónak felkérte *Merényi Zita* divat- és textiltervező művészt. Zita a MOME Divat és Textiltervező MA szakán végzett, jelenleg is az egyetem doktori iskolájának hallgatója, kutatása fő profiljaként különleges anyagkísérleteket folytat. Innovatív anyagkezelése és újító szabászati megközelítései adják a PT ruhák jellegzetességét is. A csapat harmadik tagja *Szász Eszter*, aki márka menedzserként támogatja a márka célkitűzéseit.

Háromuk együttes munkája kapcsán jött létre a jelen cikk anyagául szolgáló első közös 2018 tavaszi/nyári kollekció, amely 2017-ben elnyerte a Magyar Formatervezési Díjat Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkárságának különdíját (2. ábra).

2. ábra. A Perceptual Thinkers csapata a Magyar Formatervezési Díj EMMI különdíjának átvételkor

Az autizmus

A márka céljainak megértéséhez az autizmus jelenségének behatóbb bemutatása szükséges. Az autizmus a többségi társadalom által távolról és felületesen ismert jelenség, melyről számos tévhit kering, leginkább a médiából megismert valótlan képek alapján. Az autizmus valójában sokkal árnyaltabb és komplexebb jelenség, melynek során autizmusspektrum-zavarokról beszélünk.

„Az autizmusspektrum-zavarok a fogyatékoságok között mindenképp különálló egységet képeznek. Ez leg-

inkább annak köszönhető, hogy ugyan vannak általános, a fejlődésben megfigyelhető tünetegyüttesek, valamint tipizálható viselkedésformák, de szinte minden autizmussal élő ember állapota különböző, ezért ők legtöbbször személyre szabott fejlesztést, gondoskodást igényelnek.”

Tehát az autizmus nagyon eltérő eseteket foglal magába, az enyhétől a súlyosig. További tévhit, hogy az adott egyén autizmusa állandó szinten mozog és nem fejleszthető, azonban „folyamatos fizikai- és mentális gondozás mellett elérhetővé válik számukra a magasabb szintű, tartalmasabb élet lehetősége.”

Az elfogadó és befogadó társadalmi környezet megléte fontos a fogyatékos emberek fejlődésében és integrációjában. Ennek a környezetnek a megteremtésében pedig fontos szerepet vállalhatnak a dizájnerek, a tárgyi környezet tudatos és érzékeny tervezése által.

„A funkcionális szempontok mellett egy tárgy attraktivitása is segíthet abban, hogy egy specifikus tárgy ne diszkriminatív hatással működjön, hanem hozzájárulhasson a társadalmi integrációhoz.”

Az autizmus sokkal több embert érint, mint elsőre gondolnánk: körülbelül a társadalom 1%-át, így a tolerancia, az elfogadás, az autizmus megértése nagyon fontos az integráció eléréséhez.

Szociálisan érzékeny dizájn

A divatiparban mára megjelentek azok a törekvések, amelyek szociális kérdéseket feszegetnek. Több divatmárka is beemelte célközönségébe a fogyatékkal élőket vagy a hátrányos helyzetű csoportokat, amiben nem csak ezen csoportok felemelése, hanem a többségi társadalom érzékenyítése is rejlik. A dizájnban a hátrányos helyzetű csoportok integrációját többféle módon lehet segíteni, például ezen csoportok foglalkoztatásával, támogatásával, nekik szóló tárgyak tervezésével, vagy a társadalomnak szóló figyelemfelhívó alkotások létrehozásával, illetve események szervezésével.

A PT céljai közé tartozik, hogy az öltözködésen keresztül a hétköznapi ember betekintést nyerhessen az autizmus világába, ami képes elősegíteni az elfogadást és az egyenlőséget. A szociálisan érzékeny és az egyetemes tervezés napjaink egyik fontos tervezői feladata. Elvárás a tervezőktől, hogy bármely területen tevékenykedjenek is, a társadalmi kérdéseket figyelembe véve tudatosan tervezzenek. Nagy jelentőséggel bír a „*design for all*” vagyis a mindenki számára való tervezés elve, hogy olyan dolgokat alkossunk, amik minden társadalmi csoport és réteg számára elérhetők és jól használhatók, kezdve a hétköznapi emberektől, a fogyatékkal élőkön át, a hátrányos helyzetű rétegekig.

A Perceptual Thinkers ruhák „*design for all*” szemléletben készülnek, így egyaránt viselhetőek teljesen hétköznapi és speciális igények szerint is, így mindenki saját ízlése szerint tudja használni az öltözékeket. A tervezés során a PT felhasználja a témában frissen megjelenő, progresszív kutatásokat, valamint az autistákkal folytatott személyes találkozásokról származó megfigyeléseket és tapasztalatokat, azonban nem gyógyászati célú termékeket gyárt, hanem az autizmus jelenségéből nyer inspirációt. Ruháik a konceptuális gondolkodás és a formai szabadság jegyében születnek és a társadalom egészét célozzák, valamint az érzékelés sokszínűségét hirdetik.

Az autisták érzékelése

Az autizmus egyik alapvető jellemvonása, függetle-

nül a spektrumon betöltött helyzettől, az érzékelésükben való eltérés, ami által az autisták másképpen értelmezik a körülöttük lévő világot, valamint a társas helyzetekre másképp reagálnak, mint az átlagos emberek (3. ábra).

3. ábra. Timothy Archibald: ECHOLILIA fotósorozata az autizmusról

„Az autizmus olyan gondolkodási sajátosságokat jelent, amely minőségileg korlátozza, akadályozza az autista személyt a társas, kommunikációs, valamint viselkedéstervezés és a kivitelezési elsajátításában, illetve abban, hogy a tanult konvencionális viselkedést a mindenkori helyzethez illően spontán alkalmazza.” (Prekop Csilla)

Az autisták a környezetből érkező ingerekre sokszor túlzottan érzékenyen, vagy ennek ellentétéképp túlzottan semlegességgel reagálnak. Az elsőt nevezik hiper-, az utóbbit hipoérzékenységgel (4. ábra).

4. ábra: Timothy Archibald: ECHOLILIA fotósorozata az autizmusról

„Bár az autista személyek ugyanabban a világban élnek és ugyanazzal a „nyersanyaggal” dolgoznak, mint mi nem autisták, az általuk felfogott világ mégis megdöbbentően különbözik a miénktől. Számos élménybeszámoló tanúskodik az autisták – a nem autisták szemzőgéből nézve – szokatlan érzékelési és észlelési tapasztalatairól. Ezek a tapasztalatok magukban foglalják a túlzott vagy nagyon gyenge érzékenységet (hiper- vagy hiposzenzitivitás), az érzékelés különböző erősségét vagy a feldolgozandó ingerek intenzitásának ingadozását, az inger-feldolgozási nehézségeket.”

Az érzékelés és az öltözékeink kapcsolata

A hiper- és hipoérzékenység és az abból adódó érzékelési különbségek az öltözékek egyik inspirációjául

5. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Marjai Bea)

és kiindulópontjául szolgáltak a kollekció tervezésekor. Ennek oka, hogy érzékelésünk szempontjából az öltözékek fontos szerepet töltenek be, közvetlen hatást gyakorolnak ránk viselés közben, hiszen olyan tárgyak, amelyek a testünkhöz, így a bőrünkhöz közvetlenül hozzátartoznak. Öltözékeinknek fontos szerepe van a külvilágból érkező ingerek felfogásában, hiszen számos módon képesek az ingerek befolyásolására, például a taktilis, vagyis a tapintási érzékelésünket gátolhatják vagy éppen segíthetik.

Nap mint nap érintkezünk textilanyagokkal úgy, hogy ennek nagy része testközeli, közvetlen kapcsolat. A textiliák összes érzékszervünk felé kommunikálnak, de a vizualitásnak és a taktilitásnak van a legnagyobb hatása. Az öltözékek a test felé hőt, nyomást, felületi struktúrát közvetítenek, továbbá a külvilág felé olyan erős vizuális jeleket adnak, mint a szín, a forma vagy a szimbólum. „A ruha az a tárgy, amellyel a legtöbbet manipuláljuk önmagunkon”, változtatjuk, hozzáérünk, felhajtjuk, lehajtjuk, kisimítjuk, felveszük, levesszük, megkötjük, áthajtjuk, feltűrjük, és még folytathatnánk a sort. Gyűrítés, simítás, babrálás, kézipihentetés – ezek olyan cselekvések, amelyeket mindennaposan végzünk az öltözeteinken, és különféle lelki és fizikai állapotok idézhetik elő, amelyek rendkívül változatosak lehetnek, mint például az unalom vagy a figyelem. Folyamatos taktilis kapcsolatban vagyunk a textilanyagokkal, és egyes lelki reakciónkat – például a feszültségünket – vezethetjük le rajtuk, így például ha zavarban vagyunk, megannyiszor viselt ruhadarabjainkat rendezgetjük.

A minket körülvevő tárgyak közül a textiliák azok, amelyekkel a közvetlen érintkezést annyira megszoktuk, hogy szinte észre sem vesszük. Ezek alól csak a „*kitűnően kellemes vagy kellemetlen érzések képeznek kivételt*”. Mindezeket figyelembe véve, az öltözékünkbe olyan tartalmak rejthetők, amelyek finomíthatják és szélesíthetik érzékelési folyamatainkat, ami által megismerhetővé válhatnak újfajta érzékelési modalitások. Tehát a ruhatervezés olyan terület, amelyben érdemes foglalkozni az érzékelés kérdésével.

6. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion)

A Perceptual Thinkers SS'18 kollekció

„A tapintás az első érzék, amely kifejlődik.”

Az PT SS'18 kollekciót az érintkezés inspirálta. Az autista emberek hétköznapijában a tapintásalapú, vagyis a taktilis érzékelés nagyon fontos szerepet tölt be. Az érintést sokkal erősebb, intenzívebb hatásként élik meg, mint embertársaink nagy része. Ez az érzékelési felfokozottság irányítja az öltözködésüket is, így a napi viselet kiválasztásánál rengeteg inger szerepet játszhat: a ruhák színe, tapintása, szerkezete vagy akár egy ábra is. Bemutakozó kollekciójukban olyan anyagokat, illetve formai megoldásokat kerestek a tervezők, amelyek erre a jelenségre reagálnak.

Különleges anyagkísérletek és szabászati elképzelések nyomán olyan „*design for all*” darabok születtek, amelyek az emberi érzékelés teljes spektrumán segítik, vagy éppen színesítik öltözködési szokásainkat. Természetesen a hétköznapi emberek között is számos érzékenyebb ember létezik, hiszen kit nem zavart még egy szúrós belső címke, vagy ki ne szeretne volna beburkolni és megvédeni érzékenyebb bőrfelületeit a nem kívánt környezeti hatásoktól?

Fontos szempont volt továbbá, hogy az öltözékek minél kényelmesebb, finomabb érzetet nyújtsanak. Ennek megfelelően bizonyos darabokon a varrást kívülré helyezték, más esetben pedig a szabás egyedisége vagy az anyag minősége teszi könnyed viseletté a ruhákat. Arra törekedtek, hogy kényelmes, természetes hatású materiákat válasszanak. Több esetben megjelennek a pamut, a len, más könnyed vászonanyagok, illetve velúr felületek. A kollekcióban használt színek az autizmussal élők igényeit követik: harsány és kontrasztos színek helyett lágy, pasztell tónusok kapcsolódnak egymáshoz, a kék, szürke és a bézs variációi, amelyek egyben tavaszi könnyedséget kölcsönöznek a kollekciónak (5. ábra).

Az öltözékek a tavasz-nyári időszakra készültek, de induló kollekcióként elsősorban a PT projekt szellemiségét hivatottak közvetíteni. A tervezők célja kezdetektől fogva olyan kollekciók készítése, amelyek kortól és nemtől függetlenül bárki számára hordható uniszex darabokból állnak (6. ábra).

A kollekció tervezésekor a tapintási érzékelést, mint fő inspirációs forrást a középpontban tartva, négy tervezési irányt fogalmaztak meg: taktilitás, hiperérzékenység, a test pressziója, valamint egy olyan szimbólum használata, amely közvetíti a PT mondanivalóját.

Taktilitás

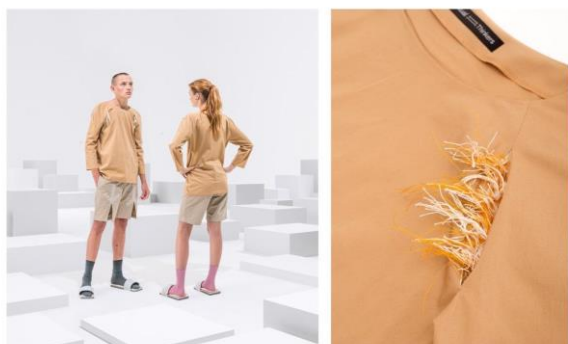
A kollekció egyes darabjain a taktilitás és az izgalmas anyagérzetek játsszák a főszerepet. A ruhák külön-

7. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotó: Kudász Gábor Arion)

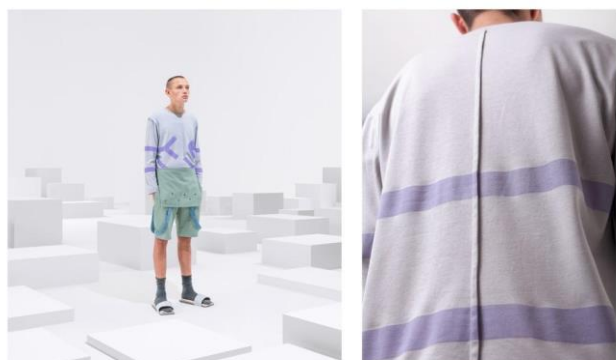
8. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion)

9. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Marjai Bea)

10. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Bognár Benedek)

11. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Bognár Benedek)

bőző pontjain olyan tapintású zsebeket helyeztek el, amelyek érintése, morzsolása nyugalmi meditatív állapotba ringat. Ezek a felületek vizuálisan is beszippantanak – a kikandikáló zsebek a kollekció karakteres

elemei (7. ábra).

A különleges textúrájú egyedi felületeket Kovács Mónika textiltervező segítségével alkották meg. Ezek egyik csoportját képezik a bordázottan szövött felületek, amelyek a puha velúr textilszíkok és a vékonyabb fonalak váltakozásából jönnek létre (8. ábra), másik részük azokat a borzolt felületek alkotják, amelyeket a szövettől kilógó, szabadon hagyott, különböző minőségű fonalak, szálak alakítanak ki (9. ábra). E két felület más-más tapintási élményt ad a felhasználónak.

Hiperérzékenység

Az autizmussal élő emberek egy részének bőre rendkívül érzékeny, így olyan fizikai hatásokat is kínzónak élethetnek meg, mint például egy ruhacímke vagy egy belső varrás. Ebből kiindulva egyes darabokon az alkotók kívül felé kifelé fordított „francia varrást” alkalmaztak. Ezek a francia varrások letisztult vonalvezetésükkel hozzájárulnak a ruhák vizuális képéhez, például méretüket megnövelve a nadrágok esetében (10. ábra). Minimalizálták továbbá a szabásvonalakat, például a pótlók esetében, amelyek törzsét úgy alakították ki, hogy az oldalaknál ne jelenjen meg szabásvonal (11. ábra).

Presszió

Az ölelés, a védelem és a testre gyakorolt nyomásérzet szintén fontos szerepet játszik a kollekcióban. Ezeket a funkciókat külön formai megoldásokkal erősítették: a négyujjas pulóverek és a lebegő nadrágkötők a különböző átalakítások lehetőségét jelzik (12. ábra).

A sálak felcsavarható, vállba illesztett plusz réte-

12. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotó: Kudász Gábor Arion)

13. ábra. Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Bognár Benedek)

14. ábra: Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Bognár Benedek)

15. ábra: Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Bognár Benedek)

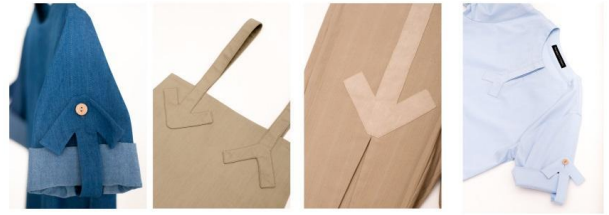
gei, vagy a derékvédő átlapolható anyagok védelmezően karolják át a testet, így nem csak a ruha sziluettje változik, de más komfortérzetet is ad. Ha túl sok a zavaró inger a külvilágból, akkor a pulóver sáljainak segítségével beburkolózhat a felhasználó (13. ábra), ha pedig ölelő hatásra vágyik, a négyujjas pulóver többlet ujjait megkötheti mellkasán, vagy a nadrág szárnyait keresztelheti a derekán (14., 15. ábra).

Szimbólum

A negyedik tervezési irányelv a grafikai jelek használata. Az arcukat a *Demeczky Nóra* és *Déri Enikő* által alapított „de form” grafikai stúdió munkája. A logóban használt nyilak szimbolizálják az egyenlőséget, a máságot, a nyitottságot és a zártságot. De legfőképpen azt a törekvésüket, hogy az autizmussal élők és a többségi társadalom kapcsolatát erősítsék. Ezek a logóból származó nyilak az öltözékek meghatározó elemei, amelyek hol szervesen a szabászati részletekbe építve és funkciót kapva, hol pedig grafikus ábraként jelennek meg. Az első példa a logó nyílyszerű formájának pántként való használata, de van olyan darab is, amelynél az ujjhossz állítható általa. A rövidnadrág esetében a logó hangsúlyos felvarrásként jelenik meg, elől a sliccelésre, hátul pedig a zsebekre irányítja a figyelmet (16. ábra). A grafikai felhasználás során a szitanyomásos pólókon a logó nem „csak” mint márkajelzés, hanem a kapcsolatteremtés szimbólumaként van jelen (17. ábra).

Összefoglalás

A Perceptual Thinkers márka olyan szociálisan érzékeny dizájn-vállalkozás, amely az autizmus jelenségét szándékozik bemutatni az öltözködésen keresztül, a „design for all” szemléletében, minden ember számára. A Perceptual Thinkers céljai közé tartozik a társadalom

16. ábra: Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Marjai Bea, Kudász Gábor Arion)

17. ábra: Perceptual Thinkers SS'18 kollekció.
(Fotók: Kudász Gábor Arion, Marjai Bea)

érzékenyítése az autizmus iránt, az érzékelés magasabb szintjeinek bemutatása, vizuálisan és taktilisen is innovatív ruhák fejlesztése és gyártása, továbbá a tudatos vásárlás terjesztése, amelyben a vásárlási döntés előtt a közönség tájékozódik a márka céljairól, működéséről és értékrendjéről.

Felhasznált szakirodalom

- Autizmus – Tény – Képek. Szerkesztette: Petri Gábor, Vályi Réka. Autisták Országos Szövetsége, Jelenkutató Alapítvány, Budapest, 2009
- Atkinson, Rita L., Richard C. Smith, Edward E., Daryl. J. Ben. Pszichológia. Osiris - Századvég, Budapest, 1994
- Bogdashina, Olga: Valódi színek – Érzékelés és észlelés az autizmus spektrum zavarokban. Autisták Országos Szövetsége – Geobook Kiadó, Budapest, 2009
- Lovászi Anett, Düll Andrea. Megérint a látvány. A taktilis kommunikációról. Új Jel-kép, 1. sz., 2014
- Merényi Zita. Az érzékelés és a textildizájn kapcsolata. Doktori értekezés. 2016
- Sekunder, Robert – Blake, Randolph. Észlelés. Osiris kiadó, 2000
- Szalkai Dániel. „Design for Autism” – Autizmussal élő emberek életkörülményeit segítő formatervezési feladatok lehetőségeinek feltárása. MA szakdolgozat, 2013
- Szentpéteri Márton, Szilágyi Csaba. Dizájn – B4, FSZK, Budapest, 2009
- Szentpéteri Márton: Dizájn és kultúra – Befogadó dizájn-kultúra. Építészforum Kiadói Kft., Budapest